

Theo van der Meer, *Jonkheer mr. Jacob Anton Schorer (1866-1957). Een biografie van homoseksualiteit.* Amsterdam: Schorer Boeken, 2007. ISBN 978-90-73341-30-2.

De voorhoederol die Nederland internationaal gezien in de afgelopen halve eeuw heeft gespeeld op het terrein van de homo-emancipatie, is voor een groot deel te danken aan het COC. Deze in ons land alom bekende vereniging, aanvankelijk de Shakespeare Club geheten, bestaat al sinds 1946 en is daarmee wereldwijd de oudste nog bestaande homobelangenorganisatie. Minder bekend is dat het COC een voorloper had, het in 1911 opgerichte Nederlandsch Wetenschappelijk Humanitair Komitee (NWHK). Dit comité was in feite een eenmansonderneming van de jurist Jacob Anton Schorer (1866-1957), waaraan met de Duitse inval in 1940 een einde kwam. De nazi's lieten Schorer zelf ongemoeid, maar zijn omvangrijke en unieke bibliotheek op het gebied van homoseksualiteit namen zij in beslag en deze is sindsdien spoorloos verdwenen. In het kader van het door de regering ingestelde Materieel Rechtsherstel Homoseksuelen Tweede Wereldoorlog schreef de Amsterdamse historicus Theo van der Meer een biografie van deze homoseksuele heer van stand, die zich bijna een halve eeuw onvermoeibaar inzette voor de burgerrechten van homoseksuelen.

Schorer was telg van een invloedrijke Zeeuwse patriciërsfamilie en groeide op in een liberaal, maar tegelijkertijd godsdienstig en standsbewust milieu. Aan zijn carrière als jurist kwam in 1903 een abrupt einde omdat hij vanwege vermeende 'ontuchtige handelingen' met jongens onderwerp werd van een strafrechtelijk onderzoek. Dat leverde weliswaar geen strafbare feiten op, maar zijn reputatie was onherroepelijk aangetast. Schorer zag zich genoodzaakt om ontslag als rechter te nemen en zijn woonplaats Middelburg te verlaten. In het jaar daarop publiceerde hij een artikel in het juridische tijdschrift *Themis*, waarin hij opkwam voor het bestaansrecht van homoseksuelen - door Van der Meer betiteld als 'een knallende coming-out' (108). Schorer trok naar Berlijn, waar hij contacten aanknoopte met het *Wissenschaftlich-humanitären Komitee* (WhK) onder leiding van de seksuoloog Magnus Hirschfeld. Diens adagium *per scientiam ad justitiam* diende Schorer tot voorbeeld. Gerechtigheid voor homoseksuelen zou zijn te bereiken door middel van de bestrijding van onwetendheid en de verspreiding van de juiste wetenschappelijke inzichten omtrent hun geardeheid. Volgens Hirschfeld wortelde homoseksualiteit in een aangeboren vervrouwelijking van de man en vermannelijking van de vrouw, en ging het als zodanig om een natuurlijke seksevariant, dat de gehele persoonlijkheid van de betrokkenen bepaalde. Hoewel Schorer zichzelf moeilijk kon herkennen in het beeld van de homoseksueel als feminiene man, omarmde hij de theorie van het derde geslacht en vormde deze de basis van zijn emancipatiestrategie. Na zijn terugkeer in Nederland, waar hij zich in Den Haag vestigde, richtte hij een Nederlandse afdeling van het WhK op. Directe aanleiding daartoe was de invoering van artikel 248bis, dat homoseksueel contact tussen een meerder- en minderjarige strafbaar stelde, terwijl voor heteroseksueel verkeer een vijf jaar lagere leeftijdsgrens (zestien) gold.

Het nieuwe artikel maakte deel uit van een omvangrijkere zedelijkheidswetgeving die in 1911 tot stand kwam. Het was mede ingegeven door het idee dat verleiding een belangrijke oorzaak was van homoseksueel gedrag en dat jongeren daartegen bescherming behoeften. Schorer zou tot de Tweede Wereldoorlog onvermoeibaar van leer trekken tegen dergelijke, in zijn ogen, misvattingen en de daarmee verbonden rechtsongelijkheid. Ook stelde hij het misbruik dat justitiële autoriteiten en de

zedepolitie van artikel 248bis maakten aan de kaak. Door hen als potentiële wetsovertreders te registreren en hun gangen te volgen werden homoseksuelen voortdurend geïntimideerd, konden ze slachtoffer worden van verdachtmakingen en chantage, en leefden velen van hen voortdurend in onzekerheid en angst. Mede door dit repressieve klimaat kreeg Schorer nauwelijks openlijke steun van gevoelsgenoten voor zijn strijd. Het aantal donateurs van het NWHK is de honderd nooit te boven gegaan en bijeenkomsten of vergaderingen hebben waarschijnlijk nooit plaatsgevonden. Schorers activiteiten bestonden voornamelijk uit het verspreiden van brochures en jaarverslagen, het uitlenen van boeken uit zijn bibliotheek, lobbyen - door zijn familieachtergrond had hij toegang tot gezagsdragers - en het verlenen van hulp aan homoseksuelen die in moeilijkheden verkeerden, waarbij hij hen soms ook met elkaar in contact bracht. Hoewel hij veel nadruk legde op de idealistische aspecten van de gelijkgeslachtelijke liefde, bepleitte Schorer, die volgens Van der Meer zelf geen 'vreemde in het land van vleselijke genoegens' (267) was, openlijk hun recht op een seksueel leven.

Over het persoonlijk leven van Schorer en zijn motieven om zich zo volhardend in te zetten voor de homoseksuele zaak kan Van der Meer door het gebrek aan bronnenmateriaal verder weinig vertellen. Zo blijft het bij speculaties over de aard van diens relatie met zijn zogenaamde pleegzoon, een Duitse jongeman die vanaf zijn zestiende tot zijn achtentwintigste jaar bij Schorer in huis woonde. Opmerkelijk is dat Schorer persoonlijk gevrijwaard is gebleven van politiebemoeienis en beschuldigingen van ontucht met minderjarigen. Waarschijnlijk hebben zijn discretie, maatschappelijke positie, connecties met de autoriteiten en juist ook het feit dat hij geen blad voor de mond nam hem hiervan gevrijwaard. Vooral vanwege de persoonlijke gegevens over veel homoseksuelen met wie hij contact onderhield, heeft Schorer zijn omvangrijke archief en correspondentie tijdens de Duitse inval in 1940 aan de vlammen prijs gegeven - spijtig voor de biograaf, maar ongetwijfeld een verstandig besluit gezien de strafbaarstelling van alle homoseksuele contacten die de bezettingsmacht invoerde. De Tweede Wereldoorlog maakte in feite een einde aan Schorers levenswerk. Hij verhuisde naar Harderwijk en leidde daar tot zijn dood in 1957 een teruggetrokken bestaan. Na de bevrijding werd de fakkel overgenomen door de oprichters van het COC, die hem weliswaar eerden als nestor van de Nederlandse homo-emancipatie, maar die tegelijkertijd afstand namen van zijn ideeëngoed.

Veel meer dan over Schorers leven gaat Van der Meers vlot geschreven boek, zoals de ondertitel *Een biografie van homoseksualiteit* aangeeft, over het ontluikende homoseksuele zelfbewustzijn in de eerste helft van de twintigste eeuw. Schorers grote verdienste is volgens Van der Meer zijn belangrijke bijdrage aan het publiekelijk bespreekbaar maken van homoseksualiteit. Daardoor kreeg zij een plaats in de Nederlandse samenleving, hoe omstreden ook, en werd individuele en collectieve identiteitsvorming mogelijk. In dit verband wijst Van der Meer op de dynamiek van repressie en emancipatie, die onverbrekkelijk met het publiekelijk spreken over homoseksualiteit, zowel in negatieve als positieve zin, verbonden was. Juist van wetten als 248bis en andere pogingen om homoseksualiteit te bestrijden alsook van met veel publiciteit gepaard gaande schandalen en affaires, die Van der Meer uitgebreid beschrijft, gingen onbedoeld een emancipatorische werking uit, omdat deze het stilzwijgen van homoseksualiteit doorbraken en aanleiding gaven tot openbare discussies, die telkens weer aanknopingspunten boden om het bestaanrecht van homoseksuelen te bepleiten.

Van der Meer is er goeddeels in geslaagd om de lacunes in de informatie over Schorer op te vullen door het verhaal over diens activiteiten te vervlechten met levensschetsen van bekende en minder bekende homoseksuelen die diens pad kruisten of wier ervaringen overeenkwamen dan wel contrasteerden met die van Schorer. Dat levert kleurrijke portretten op, zoals die van de vermogende en invloedrijke eerste directeur van het Haagse Mauritshuis Abraham Bredius en, aan de andere kant van het spectrum, de gewetenloze crimineel Adrianus Kakebeen, die in Amsterdam jongensbordelen exploiteerde en zijn klanten beroofde. Ook verschaft Van der Meer levendige inkijkjes in de toenmalige homosubcultuur met haar vriendenkringen, besloten feestjes, openbare ontmoetingsplaatsen en betaalde seks. Opmerkelijk is dat deze subcultuur voor een groot deel gebaseerd was op ongelijkheid: homoseksuele aantrekking en opwinding waren voor de oorlog sterk verbonden met leeftijds- en standverschillen alsook een polariteit van masculien en feminien rolgedrag - een vorm van erotisering die na de Tweede Wereldoorlog steeds meer werd verdrongen door een egalitaire seksuele moraal. Voor Schorer en tal van zijn gevoels- en standsgenoten waren homoseksualiteit en knapenliefde min of meer synoniem, waarbij zij vaak een voorkeur aan de dag legden voor jongens van eenvoudige komaf, die desnoods tegen betaling of andere gunsten bereid waren om heren ter wille te zijn.

Van der Meers 'biografie in context' van Schorer is geen hagiografie. Halsstarrigheid, naïviteit en standsvooroordeel waren hem niet vreemd. Een eigen visie op homoseksualiteit heeft de jurist Schorer nooit ontwikkeld: hij bleef vasthouden aan de derde seksetheorie, ook toen de wetenschappelijke basis daarvan ter discussie kwam te staan en, andere kant, sommige artsen dergelijke biologische verklaringen aangrepen om ingrepen als teelbaltransplantaties en castraties op homoseksuelen toe te passen. Schorer was blind voor de problemen die het streven naar gelijkberechtiging door middel van de verspreiding van wetenschappelijke kennis over homoseksualiteit met zich meebracht. Die wetenschappelijke kennis was immers veranderlijk en kon op verschillende manieren worden geïnterpreteerd, zowel ten voor- als ten nadele van homoseksuelen. Ook sloot Schorer zijn ogen lange tijd voor de gevaren van het nationaal-socialisme. Niet alleen de nazi-sympathieën en -activiteiten van zijn pleegzoon speelden hierbij een rol, ook de door zijn milieu ingegeven sterke afkeer van het socialisme en communisme zorgde ervoor dat Schorer de nazi's aanvankelijk het voordeel van de twijfel gaf. Nog meer te betreuren vindt Van der Meer dat Schorer, die zo standvastig opkwam voor een verdrukte minderheid, in het geheel geen betrokkenheid aan de dag legde bij het lot van de joden tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Harry Oosterhuis
Universiteit Maastricht